ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

The Greek Review of Social Research

Vol 23 (1975)

23 A'

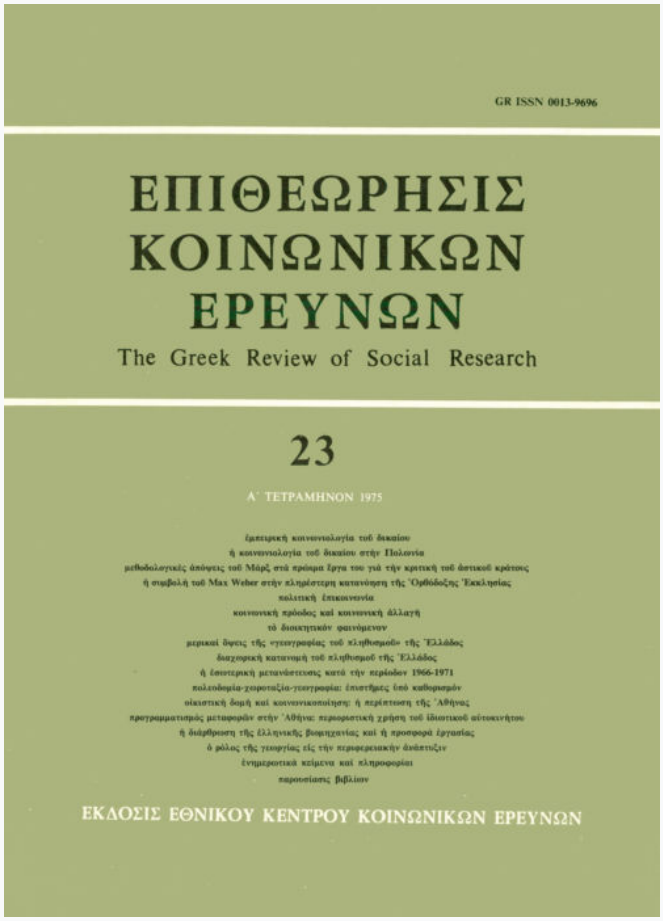

Ο ρόλος της γεωργίας εις την περιφερειακήν ανάπτυξιν

Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου

doi: 10.12681/grsr.488

Copyright © 1975, Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0.

To cite this article:

Παπαγεωργίου Κ. (1975). Ο ρόλος της γεωργίας εις την περιφερειακήν ανάπτυξιν. *The Greek Review of Social Research*, *23*, 166–171. https://doi.org/10.12681/grsr.488

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 12/10/2024 09:55:13

ὁ ρόλος τῆς γεωργίας εἰς τὴν περιφερειακὴν ἀνάπτυξιν

τοῦ

Κωνσταντίνου Παπαγεωργίου

Διδάκτορος Πανεπιστημίου Ὀξφόρδης
Ἐπιστημονικοῦ Συνεργάτου
τοῦ ΕΚΚΕ

Τὰ πρῶτα μέτρα διὰ τὴν διαφορετικὴν μεταχείρισιν τῶν περιφερειῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ ἀναπτύξεώς των, ἐλήφθησαν πρὸ δύο περίπου δεκαετιῶν. Κατὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα ἔτη τὰ μέτρα αὐτὰ ἐσυστηματοποιοῦντο βαθμιαίως, μολονότι μέχρι σήμερον δὲν ἔχει ἐφαρμοσθῆ πολιτικὴ περιφερειακῆς ἀναπτύξεως.

Αἱ πλέον πρόσφατοι βελτιώσεις ἀνεφέροντο εἰς τὴν διάκρισιν ζωνῶν ἀναπτύξεως καὶ εἰς τὴν καθιέρωσιν κινήτρων προσελκύσεως τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ τουρισμοῦ εἰς τὰς ἐν λόγῳ ζώνας. Τὰ κίνητρα αὐτὰ ὡρίσθησαν εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογα πρὸς τὴν δυνατότητα προσελκύσεως τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ τουρισμοῦ ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ ζωνῶν.

Οἱ ἐπὶ μέρους ὅμως τομεῖς τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἀλληλεξαρτῶνται εἰς σημαντικὸν βαθμόν. Ἕνεκα τούτου, αἱ προσπάθειαι διὰ τὴν προώθησιν τῆς περιφερειακῆς ἀναπτύξεως θὰ εἶναι πλέον ἀποτελεσματικαὶ ἐὰν τὰ θεσπιζόμενα κίνητρα εἶναι σύνθετα, ἤτοι ἐὰν καλύπτουν τοὺς βασικοὺς τοὐλάχιστον τομεῖς τῶν ὑπὸ ἀνάπτυξιν διαμερισμάτων.

Εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον ἐξετάζεται μόνον μικρὸν μέρος τοῦ σημαντικοῦ τούτου θέματος, ἤτοι ἡ ἀπουσία ἐκ τῶν θεσπισθέντων μέτρων περιφερειακῆς ἀναπτύξεως κινήτρων διὰ τὸν γεωργικὸν τομέα, τὰ ὁποῖα νὰ διαφοροποιοῦνται κατὰ περιφέρειαν. Ἡ σημασία τῆς ἀπουσίας τοιούτων κινήτρων καθίσταται οὐσιώδης ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ γεωργικὸς τομεὺς εἶναι ὁ ἐπικρατέστερος εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας ζώνας.

α) βιομηχανία καὶ τουρισμὸς

Ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ προσελκύσεως βιομηχανικῶν καὶ τουριστικῶν δραστηριοτήτων, οἱ 52 νομοὶ τῆς χώρας κατατάσσονται εἰς ζώνας (χάρται 1 καὶ 2). Αἱ ζῶναι αὐταὶ δίδουν εἰκόνα ἐκπληκτικῶς ὁμοιάζουσαν πρὸς τὸ ἁπλοποιημένον σχέδιον ὁμοκέντρων κύκλων τοῦ Von Thünen. Ἐλαφρὰ παρέκκλισις ἐκ τῆς τυπικῆς περιπτώσεως παρουσιάζεται λόγῳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται δημιουργοῦσα ἰδίας ὁμοκέντρους ζώνας. Ἡ εἰκὼν αὐτὴ δεικνύει ὅτι τὰ ληφθέντα κατὰ τὸ παρελθὸν μέτρα δὲν ἐπηρέασαν τὴν προτίμησιν τῶν βιομηχανικῶν καὶ τουριστικῶν δραστηριοτήτων δι' ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Πρωτεύουσαν ἢ πέριξ αὐτῆς.

Ἄνευ οἱωνδήποτε κινήτρων, αἱ βιομηχανικαὶ δραστηριότητες ἐγκαθίστανται εἰς τὰς περιμετρικὰς ζώνας εἴτε διότι αἱ ζῶναι αὐταὶ παράγουν βιομηχανικὰς πρώτας ὕλας εἴτε διότι ὑπάρχει εἰς αὐτὰς προσφορὰ ἐργασίας εἰς χαμηλὸν κόστος. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν συμφέρει εἰς τὴν βιομηχανικὴν μονάδα νὰ ἐγκατασταθῆ εἰς τὸν τόπον παραγωγῆς τῶν πρώτων ὑλῶν, ὅταν ἐκ μεγάλου ὄγκου πρώτων ὑλῶν παράγεται μικρὸς ὄγκος τελικοῦ προϊόντος, ὁπότε

ΧΑΡΤΗΣ 1. *Περιοχαὶ κινήτρων διὰ τὴν βιομηχανίαν*

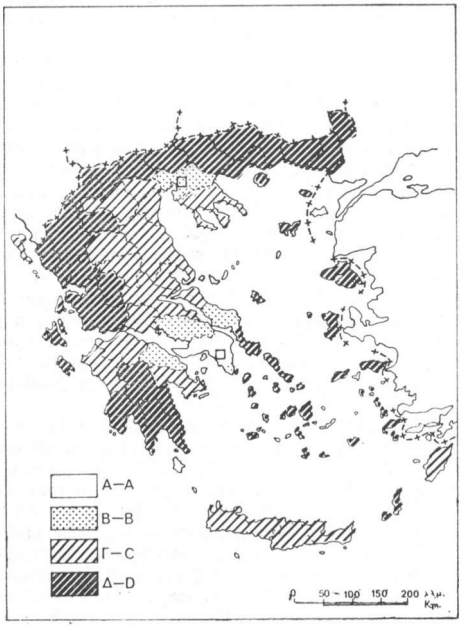

ΧΑΡΤΗΣ 2. *Περιοχαὶ κινήτρων διὰ τὸν τουρισμὸν*

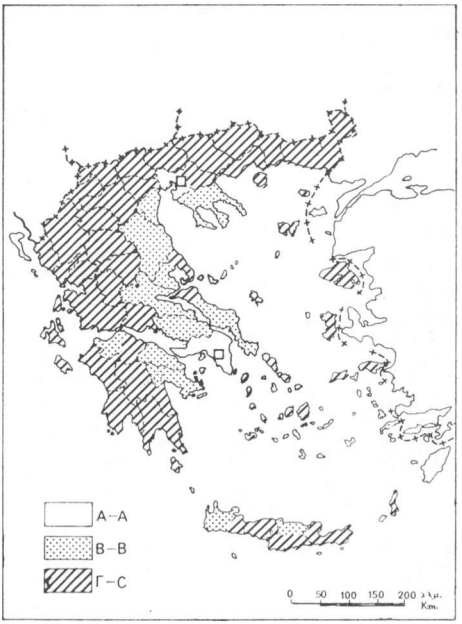

ἐπιτυγχάνονται οἰκονομίαι εἰς τὰς δαπάνας μεταφορᾶς. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, χωροταξικῶς ἀδέσμευτοι βιομηχανίαι θὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς περιμετρικὴν ζώνην ἐὰν ἡ ἐπιτυγχανομένη οἰκονομία εἰς τὰς δαπάνας ἐργασίας ὑπερκαλύπτη τὰς τυχὸν ηὐξημένας δαπάνας μεταφορᾶς καὶ τὰς λοιπὰς δαπάνας τὰς ὁποίας συνεπάγετοι ἡ ἀπόστασις ἐκ τῆς ἀγορᾶς. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἐὰν τὰ συγκριτικὰ αὐτὰ πλεονεκτήματα παρουσιάζωνται καὶ εἰς περιοχὰς πλησιεστέρας πρὸς τὴν ἀγοράν, οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ ἐπιλέγη ἡ βιομηχανία πλέον ἀπομεμακρυσμένας περιοχάς.

Στόχος τῶν ἑκάστοτε θεσπιζομένων κινήτρων διὰ τὴν βιομηχανίαν εἶναι ἡ ἐξουδετέρωσις ἢ ἀκόμη ἡ ἀντιστροφὴ τῆς παρατηρουμένης τάσεως ἐγκαταστάσεως τῶν μονάδων της περὶ τὴν Πρωτεύουσαν. Ἡ τάσις αὐτὴ εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας ζῆ τὸ 30% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας καὶ ἐκεῖ παράγεται τὸ 50% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐγχωρίου προϊόντος. Οὐδεμία συνεπῶς ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τῶν τελικῶν βιομηχανικῶν προϊόντων θὰ κατευθυνθῆ πρὸς τὴν μεγάλην καὶ συγκριτικῶς εὐημεροῦσαν αὐτὴν ἀγοράν. Ὅσον συνεπῶς μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἀπόστασις τῆς περιοχῆς ἐγκαταστάσεως ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, τόσον τὸ μεταφορικὸν κόστος εἶναι ὑψηλότερον. Δυσχέρειαι ὅμως ἄλλης φύσεως ἀντιμετωπίζονται ὡσαύτως μὲ τὴν αὔξησιν τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὅπως εἰς τὴν ἐξεύρεσιν εἰδικευμένου προσωπικοῦ. Τὸ εἰς Ἀθήνας ἐγκατεστημένον εἰδικευμένον προσωπικὸν δυσχερῶς θὰ πεισθῆ νὰ μετακινηθῆ εἰς μεγάλας ἀποστάσεις, διότι ἡ διαμονὴ εἰς τὰς Ἀθήνας συνδέεται μὲ ἀριθμὸν μὴ οἰκονομικῆς φύσεως ὠφελημάτων.

Συνεπείᾳ τῶν κινήτρων, ὡρισμέναι χωροταξικῶς ἀδέσμευτοι βιομηχανίαι, διὰ τὰ προϊόντα τῶν ὁποίων τὸ ηὐξημένον κόστος (λόγῳ τοῦ ὑψηλοτέρου μεταφορικοῦ κόστους καὶ τῶν ηὐξημένων ἀποδοχῶν τοῦ εἰδικευμένου προσωπικοῦ) ὑπερκαλύπτεται ὑπὸ τῶν κινήτρων καὶ τῶν οἱωνδήποτε ἑτέρων ὠφελημάτων (π.χ. χαμηλοτέρων ἡμερομισθίων ἐπιτοπίως ἐξευρισκομένης ἐργασίας), θὰ ἀποκλίνουν πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν ζωνῶν Γ καὶ Δ δι' ἐγκατάστασιν. Ἐὰν δὲ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ πρόσθετα κίνητρα πρὸς ἐγκατάστασιν ἐντὸς τῶν ὁρισθεισῶν πλησίον τῶν ἐπαρχιακῶν ἀστικῶν κέντρων βιομηχανικῶν πε-

ριοχῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναμένεται ὅτι, ἐφ' ὅσον αἱ βιομηχανικαὶ περιοχαὶ ἑτοιμασθοῦν ἐντὸς συντόμου χρόνου νὰ δεχθοῦν βιομηχανικὰς ἐγκαταστάσεις, θὰ σχηματισθοῦν οἱ πρῶτοι ἐπαρχιακοὶ βιομηχανικοὶ πυρῆνες. Διὰ τὰς τουριστικὰς δραστηριότητας, ἡ διασπορὰ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἐξ σημαντικὸν βαθμὸν ἐκ τῶν φυσικῶν πόρων καὶ τῶν ἱστορικῶν δεδομένων, ὑπάρχουν ἐπίσης ἀρκεταὶ δυνατότητες.

β) ὁ γεωργικὸς τομεὺς

Ὁ ρόλος τῆς γεωργίας εἰς τὴν προσπάθειαν ὀρθολογικῆς κατανομῆς τῆς ἀναπτύξεως εἰς τὸν χῶρον πρέπει νὰ μελετηθῆ μετὰ προσοχῆς καὶ νὰ ἐξετασθῆ ὑπὸ δύο ἀπόψεις. Ἡ ὀρθολογικὴ κατανομὴ εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῆ ἐντὸς τοῦ τομέως. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ γεωργικὸς τομεὺς ἐξετάζεται αὐτοτελῶς, ἡ δὲ κατανομὴ τῶν παραγωγικῶν δραστηριοτήτων εἰς τὸν χῶρον ἀκολουθεῖ τὰ συγκριτικὰ πλεονεκτήματα ὡς συνάγονται ἐκ τῆς διαθεσίμου ἐκτάσεως, τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους, τοῦ κλίματος, τοῦ μεταφορικοῦ κόστους, κτλ. Ἡ ὀρθολογικότης εἰς τὴν κατανομὴν τῶν δραστηριοτήτων διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁδηγεῖ εἰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἄριστον ἀξιοποίησιν τῶν γεωργικῶν πόρων τοῦ ἐθνικοῦ χώρου. Ἕκαστον τμῆμα τοῦ ἐθνικοῦ χώρου ἀποδίδεται εἰς τὴν προσφορωτέραν δι' αὐτὸ γεωργικὴν χρῆσιν. Ὡς εἶναι ὅμως ἐπόμενον, τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ ὀρθολογισμοῦ δυνατὸν νὰ καταλήξῃ εἰς ἀποτέλεσμα μὴ ἐπιθυμητόν. Εἶναι π.χ. δυνατὸν νὰ ὑποδείξῃ τὴν ἐγκατάλειψιν περιοχῶν αἱ ὁποῖαι, ὡς γεωργικαί, εἶναι κατώτεραι τοῦ ὁριακοῦ, ἐνῶ προέχει ἡ διατήρησις καὶ ἀνάπτυξίς των πρὸς ἐξυπηρέτησιν εὐρυτέρων ἐθνικῶν, κοινωνικῶν ἢ οἰκονομικῶν συμφερόντων.

Ἐὰν ληφθῆ ὁ χῶρος ὡς πρωταρχικὸν στοιχεῖον διὰ τὴν ὀρθολογικὴν κατανομὴν τῆς ἀναπτύξεως, τότε ἡ σημασία τοῦ τομέως καὶ τῆς ἐντὸς αὐτοῦ κατανομῆς τῶν δραστηριοτήτων καθίσταται δευτερεύουσα. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐξετάζεται πλέον ἡ ἀνταγωνιστικὴ θέσις ἑκάστου τομέως πρὸς τοὺς λοιποὺς ἐντὸς τοῦ περιωρισμένου χώρου μιᾶς περιφερείας, π.χ. ἐνὸς διαμερίσματος, ἀφοῦ πρῶτον ὁρισθοῦν οἱ βασικοὶ στόχοι ἐξισορροπήσεως εἰσοδήματος, εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως, κτλ. Εἰς τὸ περιωρισμένον τοῦτο πλαίσιον, εἷς τομεύς, π.χ. ὁ γεωργικός, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐλάχιστα ἀνταγωνιστικός, συγκρινόμενος μὲ τοὺς ἀντιστοίχους τομεῖς τῶν ἄλλων διαμερισμάτων, δυνατὸν νὰ ἀποτελῆ τὸν πλέον ἀνταγωνιστικὸν τομέα, ἀναφορικῶς πρὸς τοὺς λοιποὺς τομεῖς τοῦ ἰδίου διαμερίσματος, π.χ. τὴν βιομηχανίαν ἢ τὸν τουρισμόν, κτλ. Εἰς τοιαύτας περιπτώσεις ὁ γεωργικὸς τομεὺς θὰ ἀποτελῆ καὶ τὸν ἐνδεδειγμένον πρὸς ἀνάπτυξιν. Ἐφ' ὅσον τοῦτο συμβαίνει, ἡ ἀνάγκη καθιερώσεως περιφερειακῶς διαφοροποιημένων κινήτρων διὰ τὴν γεωργίαν καθίσταται προφανής, τὰ δὲ κίνητρα γενικῆς ἰσχύος διὰ τὸν γεωργικὸν τομέα ἀντιστρατεύονται ἐν γένει τὴν προσπάθειαν περιφερειακῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ τῆς συγκρούσεως μεταξὺ στόχων διαπιστοῦται καὶ ἐκ τῆς προσφάτου ἐμπειρίας. Εἰδικώτερον, τὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῶν κινήτρων αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς χοιρείου κρέατος ἀποτελοῦν εὔγλωττον παράδειγμα. Ἐν προκειμένῳ, τὰ ὄντως γενναιόδωρα κίνητρα ἴσχυσαν ὁμοιομόρφως διὰ τὸ σύνολον τῆς χώρας. Δὲν πρέπει συνεπῶς νὰ ἐκπλήσσῃ τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ περισσότεραι ἐκ τῶν ἱδρυθεισῶν συστηματικῶν μονάδων ἐγκατεστάθησαν ἔξω τῶν ζωνῶν Γ καὶ Δ, καὶ κυρίως πλησίον τῆς κυρίας ἀγορᾶς τῶν τελικῶν των προϊόντων. Κατὰ τὴν περίοδον δηλαδὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπιχειρεῖται ἡ προσθήκη βιομηχανικῶν δραστηριοτήτων εἰς τὰς κυρίως ἀγροτικὰς ζώνας, καθαυτὸ γεωργικαὶ δραστηριότητες ἐγκαταλείπουν, ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ τοῦ Κράτους, τὰς ζώνας αὐτὰς διὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν πλησίον τοῦ κέντρου.

Ἡ ἐξήγησις δὲν εἶναι δύσκολος. Ἡ σύγχρονος χοιροτροφικὴ ἐκμετάλλευσις δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τῶν βιομηχανικῶν μονάδων. Ὡς πρὸς τὴν ἐπιλογὴν τῆς θέσεως ἐγκαταστάσεως κατατάσσεται μᾶλλον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κατευθυνομένων πρὸς τὰς πρώτας ὕλας βιομηχανιῶν. Μεταξὺ τῶν κινήτρων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χοιροτροφίας περιλαμβάνεται καὶ ἡ χορήγησις κτηνοτροφῶν εἰς εἰδικῶς μειωμένην τιμήν. Αἱ ἐν λόγῳ κτηνοτροφαὶ διατίθενται ὑπὸ τῶν ἀποθηκευτικῶν κέντρων σιτηρῶν, τοῦ μεταφορικοῦ κόστους ἐπιβαρύνοντος τὸν ἀγοραστήν. Τὰ σημεῖα συγκεντρώσεως σιτηρῶν εἶναι δυνατὸν συνεπῶς νὰ θεωρηθοῦν ὡς πηγὴ πρώτων ὑλῶν. Δοθέντος ὅτι τὰ κύρια σημεῖα συγκεντρώσεως εὑρίσκονται ἐντὸς ἢ πλησίον τῶν περιοχῶν παραγωγῆς ἢ εἰσαγωγῆς σιτηρῶν, αἱ ὁποῖαι κυρίως εὑρίσκονται ἐπὶ τοῦ ἄξονος Ἀθηνῶν-Θεσσαλονίκης, συνάγεται ὅτι οἱ φορεῖς τῶν μεγάλων συγχρόνων χοιροτροφικῶν ἐκμεταλλεύσεων εἰς τὴν πλειονότητά των ἔχουν ὀρθολογικῶς ἐπιλέξει πρὸς ἐγκατάστασιν τὴν περιοχὴν αὐτὴν (χάρτης 3). Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀντίθετον πρὸς ὅλας τὰς προσπαθείας διαδόσεως τῆς ἀναπτύξεως πρὸς τὰς ἄλλας περιοχὰς καθόσον ἡ αὐτὴ περιοχή, ἐπὶ τοῦ ἄξονος, προσελκύει ὡσαύτως τὰς ἄλλας δραστηριότητας (βιομηχανίαν, τουρισμόν, κτλ.).

Διὰ κινήτρων ἰσχυόντων ὁμοιομόρφως δι' ὅλην τὴν χώραν, περιοχαὶ αἱ ὁποῖαι παραδοσιακῶς πλεονεκτοῦν, εἰς κάποιον βαθμόν, εἰς τὴν παραγωγὴν ζωϊκῶν προϊόντων, καθίστανται ὀλιγώτερον ἑλκυστικαὶ διὰ τὰς δραστηριότητας αὐτὰς λόγῳ τῆς ἀποστάσεώς των ἐκ τῆς ἀγορᾶς. Τοιαῦται εἶναι αἱ κυρίως ἀγροτικαὶ περιφέρειαι, Θράκη καὶ Ἤπειρος. Ἡ Θράκη παράγει σημαντικὴν ποσότητα σιτηρῶν, ἀλλ' ἡ ἀπόστασίς της ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ ἰδίως ἐξ Ἀθηνῶν, μειώνει τὴν ἀνταγωνιστικότητα

ΧΑΡΤΗΣ 3. *Σύγχρονοι χοιροτροφικαὶ μονάδες (1973)*

• 500 χοιρομητέρες.
Πηγή: ΑΤΕ.

τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων της, διότι παρόμοιαι ἐκμεταλλεύσεις πλησίον τῶν ἀγορῶν αὐτῶν ἐπιτυγχάνουν τὸ αὐτὸ κόστος παραγωγῆς καὶ ἐπιβαρύνονται μὲ χαμηλότερον μεταφορικὸν κόστος. Ἡ Ἤπειρος εὑρίσκεται εἰς περισσότερον μειονεκτικὴν θέσιν, διότι πλὴν τῆς ἀποστάσεως ἔχει ἀνάγκην εἰσαγωγῆς μέρους τῶν ἀναγκῶν της εἰς κτηνοτροφάς.

Συνάγεται συνεπῶς ὅτι, ἄνευ περιφερειακῆς διαφοροποιήσεως τῶν κινήτρων διὰ τὴν γεωργίαν—ἐνῶ ἔχουν διαφοροποιηθῆ περιφερειακῶς τὰ κίνητρα διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν τουρισμόν—, δαπανῶνται ἐθνικοὶ πόροι πρὸς μὴ ἐνδεδειγμένην ἀντικατάστασιν τοῦ παραδοσιακοῦ καὶ μᾶλλον βιωσίμου γεωργικοῦ τομέως τῶν γεωργικῶν διαμερισμάτων, ὑπὸ ἰσχυρῶς ἐπιδοτουμένων βιομηχανικῶν καὶ τουριστικῶν δραστηριοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐν τούτοις εἶναι ἀμφιβόλου βιωσιμότητος.

Ἑτέρα χαρακτηριστικὴ περίπτωσις, κατὰ τὴν ὁποίαν κίνητρα ἀναπτύξεως τοῦ γεωργικοῦ τομέως, στερούμενα περιφερειακῆς διαφοροποιήσεως, συντείνουν εἰς τὴν διατήρησιν ἢ καὶ τὴν διεύρυνσιν τῶν περιφερειακῶν ἀνισοτήτων, εἶναι ἡ προώθησις τοῦ θεσμοῦ τῶν ὁμαδικῶν ἐκμεταλλεύσεων. Διὰ ποικίλους λόγους, τῶν ὁποίων ἡ ἀπαρίθμησις δὲν θὰ ἐπιχειρηθῆ, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνονται ἡ γεωμορφολογία καὶ ἡ ἐπιχειρηματικότης τῶν παραγωγῶν, αἱ ἱδρυθεῖσαι ὁμαδικαὶ ἐκμεταλλεύσεις συγκλίνουν κατὰ ἓν σημαντικὸν ποσοστὸν πρὸς τὸν ἄξονα Ἀθηνῶν-Θεσσαλονίκης (χάρτης 4). Ἡ βραχεῖα διάρκεια ἰσχύος τῶν κινήτρων δὲν ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐπαρκὴς διὰ τοὺς πλέον συντηρητικούς, λόγῳ τῆς περιωρισμένης των οἰκονομικῆς εὐελιξίας, παραγωγοὺς τῶν προβληματικῶν περιοχῶν ὥστε νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν νέον θεσμόν, ὁπότε καὶ πάλιν τὰ σημαντικὰ κεφάλαια τὰ ὁποῖα διετέθησαν ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τῶν σχετικῶς ἀνεπτυγμένων περιοχῶν.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω, εἶναι δυνατὸν γενικῶς νὰ λεχθῆ ὅτι κατὰ τὴν θέσπισιν κινήτρων διὰ τὴν ἀνάπτυξίν της ἡ γεωργία πρέπει νὰ τυγχάνῃ τῆς αὐτῆς μὲ τοὺς ἄλλους τομεῖς μεταχειρίσεως καὶ ὅτι, ἐὰν τὰ κίνητρα διὰ τὴν γεωργίαν δὲν εἶναι περιφερειακῶς διαφοροποιημένα, οἱ στόχοι περιφερειακῆς ἀναπτύ-

ΧΑΡΤΗΣ 4. *Ὁμαδικαὶ γεωργικαὶ ἐκμεταλλεύσεις ἐγκριθεῖσαι μέχρι Δεκ. 1973*

Πηγή: Ὑπουργεῖον Γεωργίας.

ξεως καὶ ἀναπτύξεως τομέων δυνατὸν νὰ ἀνταγωνίζωνται ἰσχυρῶς ἀλλήλους.

γ) ἡ ἐπίδρασις τῶν κινήτρων

Ἂς γίνῃ δεκτὸν ὅτι τὰ θεσπισθέντα κίνητρα διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν τουρισμὸν θὰ προσελκύσουν τοιαύτας δραστηριότητας εἰς τὰς προβληματικὰς ζώνας. Τὸ ἐρώτημα τότε εἶναι: Θὰ εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῶν δραστηριοτήτων αὐτῶν σταθερὰ καί, κυρίως, ἐπαρκὴς διὰ τὴν μείωσιν τῶν περιφερειακῶν διαφορῶν ὡς πρὸς τὸ εἰσόδημα καὶ τὰς εὐκαιρίας ἀπασχολήσεως; Μὲ ἄλλας λέξεις, θὰ εἶναι εἰς θέσιν οἱ ὑποστηριζόμενοι τομεῖς νὰ συμβάλουν ἐπαρκῶς εἰς τὴν συγκράτησιν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς περιοχὰς αὐτὰς ἄνευ ἀντιστοίχως διαφοροποιημένων κινήτρων διὰ τὴν γεωργίαν; Ἡ ἀπάντησις εἶναι μᾶλλον ἀρνητικὴ διὰ πολλοὺς λόγους, σπουδαιότεροι τῶν ὁποίων θεωροῦνται:

α) Ἡ φύσις τῶν κινήτρων. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι τὰ κίνητρα ἀναφέρονται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ κεφάλαιον καὶ οὐδὲν εἰς τὴν δημιουργίαν εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως. Αἱ βιομηχανίαι ἐντάσεως κεφαλαίου συνεπῶς ὠφελοῦνται περισσότερον ἐκ τοιούτων κινήτρων καὶ λογικῶς θὰ πρέπει νὰ ἀναμένεται ὅτι αὗται θὰ ἐπιδιώξουν νὰ ἐπωφεληθοῦν, ἐγκαθιστάμεναι εἰς τὰς ζώνας κινήτρων.

β) Αἱ πολλαπλασιαστικαὶ ἐπιπτώσεις ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς ἀπασχολήσεως ἐκ τῶν βιομηχανιῶν ἐντάσεως κεφαλαίου, καὶ εἰδικώτερον τῶν εἰσαγουσῶν πρώτας ὕλας εἰς τὸ διαμέρισμα ἐγκαταστάσεώς των, δὲν εἶναι σημαντικαί, ἐνῶ εἶναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι τὰ κέρδη των συγκεντρώνονται εἰς τὰς μεγάλας πόλεις ἢ εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

γ) Αἱ τουριστικαὶ δραστηριότητες, αἱ ὁποῖαι προβλέπεται νὰ ἀναπτυχθοῦν εἰς τὰς προβληματικὰς ζώνας, δὲν ἐγγυῶνται συνεχῆ ἀπασχόλησιν, διότι ἀναποφεύκτως θὰ χαρακτηρίζωνται ἀπὸ ἔντονον ἐποχικότητα. Θὰ παραστῇ συνεπῶς ἀνάγκη ἐξευρέσεως συμπληρωματικῆς ἀπασχολήσεως διὰ τοὺς ἀπασχολουμένους εἰς τὸν τουρισμόν. Τοιαύτην ἀπασχόλησιν δύναται νὰ προσφέρῃ οὐσιαστικῶς μόνον ἡ γεωργία, διότι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων τὰ ὑφιστάμενα εἰς τὴν περιοχὴν ἀστικὰ κέντρα εἶναι μικροῦ μεγέθους καὶ δὲν παρέχουν εὐκαιρίας συμπληρωματικῆς ἀπασχολήσεως.

Ἡ καθιέρωσις κινήτρων διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας, διαφοροποιημένων κατὰ περιφερείας ἢ ζώνας, θὰ ἄρῃ ὡρισμένας ἀπὸ τὰς ἀναφερθείσας ἀδυναμίας τῶν θεσπισθέντων κινήτρων διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν τουρισμόν. Δι' αὐτῶν θὰ πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ ἀξιοποίησις τῶν συγκριτικῶν πλεονεκτημάτων τῶν ἐπὶ μέρους περιοχῶν, ὡς π.χ. διὰ προωθήσεως τῆς βοοτροφίας καὶ χοιροτροφίας εἰς τὴν Θράκην, τῆς αἰγοπροβατοτροφίας εἰς τὴν Ἤπειρον, κτλ. Ὅμως, ἡ ἐντὸς τῶν ζωνῶν ἢ διαμερισμάτων ἀναζήτησις τῶν συγκριτικῶς πλεονεκτούντων κλάδων ἀγροτικῆς παραγωγῆς, ἐνέργεια ἀπολύτως ἀπαραίτητος δι' ὀρθολογικὴν ἀνάπτυξιν, προσκρούει εἰς τὴν ἀνεπαρκῆ γνῶσιν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ γεωργικοῦ τομέως. Ὡρισμένοι ἐμπειρικοὶ δεῖκται θὰ ἦσαν βεβαίως ἀνεκτοὶ βραχυχρονίως, διὰ νὰ στηριχθῇ ἐπ' αὐτῶν ἡ διαφοροποίησις τῶν κινήτρων. Διὰ μακροχρόνιον ὅμως καὶ συνεπῆ ἀντιμετώπισιν τῶν θεμάτων ἀναπτύξεως τῶν προβληματικῶν περιοχῶν, εἶναι ἀναγκαία ἡ μελέτη τῶν οἰκονομικῶν καὶ τεχνικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ γεωργικοῦ τομέως, ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ βασισθῇ ὁ προγραμματισμός. Ἐπειδὴ δὲ ἀναμένεται ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ ζωτικὴ σημασία τοῦ γεωργικοῦ τομέως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἑλληνικῶν προβληματικῶν περιοχῶν, ἀναφέρονται, εἰς ὅ,τι ἀκολουθεῖ, ὡρισμένα ἐκ τῶν πλέον ἀπτῶν ὀργανωτικῶν προβλημάτων τοῦ τομέως, τὰ ὁποῖα παρεμποδίζουν τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ δυναμικοῦ του.

δ) ἡ ὀργάνωσις τοῦ γεωργικοῦ τομέως

Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων, ἡ διασπορά των καὶ ἡ συνήθης ἀδυναμία τῶν παραγωγῶν νὰ σχεδιάσουν τὴν παραγωγήν των, ἀπαιτοῦν τὴν ὕπαρξιν εὐρέος δικτύου τεχνικῆς βοηθείας καὶ ἐνημερώσεως. Τὸ δίκτυον τοῦτο πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὸ μέσον συντονισμοῦ ὅλης τῆς πυραμίδος τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὸν γεωργικὸν τομέα. Μέχρι σήμερον, πλὴν τῶν σημαντικῶν ποσοτικῶν καὶ ποιοτικῶν ἐλλείψεων αἱ ὁποῖαι παρατηροῦνται εἰς τὰ στρώματα τῆς πυραμίδος, ὑπάρχει καὶ σημαντικὸν κενὸν εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν καὶ τὴν συνεργασίαν των. Ἡ ταχεῖα καὶ συστηματικὴ διοχέτευσις γνώσεων καὶ πληροφοριῶν, μεταξὺ παραγωγῶν καὶ ἀνωτάτων στελεχῶν λήψεως ἀποφάσεων καὶ σχεδιασμοῦ, χωλαίνει καὶ εἰς τὰς δύο κατευθύνσεις, ἐνῶ ἡ ἀνάγκη δι' ἓν ἐπικουρικὸν ὄργανον μελέτης τῶν ὀργανωτικῶν καὶ οἰκονομικῶν προβλημάτων τοῦ γεωργικοῦ τομέως καλύπτεται ἑκάστοτε ἐκ τῶν ἐνόντων. Δὲν εἶναι συνεπῶς περίεργον ὅτι ἡ ἀκολουθουμένη ἐπὶ τῆς γεωργίας πολιτικὴ ἐμφανίζει συχνὰ χαρακτηριστικὰ ἀσυνεπείας καὶ ἀσταθείας.

Εἰς τὸ μεταβατικὸν στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἡ ἑλληνικὴ γεωργία, αἱ εἰδικαὶ γνώσεις ἀποτελοῦν προϋπόθεσιν ἐκσυγχρονισμοῦ. Αἱ πρόοδοι τῆς τεχνικῆς πρέπει νὰ διαδοθοῦν εἰς πληθυσμὸν ἰδιαιτέρως συντηρητικόν, ὁ δὲ σχεδιασμὸς τῆς παραγωγῆς πρέπει νὰ ἐπιτύχῃ τόσον τὴν παραγωγὴν τῶν ἀπαιτουμένων εἰδῶν ὅσον καὶ τὴν αὔξησιν τῶν γεωργικῶν εἰσοδημάτων. Συνεπῶς, ἡ ὕπαρξις ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ ἱκανῶν τεχνικῶν συμβούλων διὰ τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν γεωργικὴν τεχνικήν, ἀποτελεῖ βασικὴν προϋπόθεσιν προόδου, διότι αὐτοὶ οἱ τεχνικοὶ σύμβουλοι ἀποτελοῦν καὶ τοὺς συνδετικοὺς κρίκους εἰς τὴν μεταφορὰν γνώσεων καὶ πληροφοριῶν. Θὰ ἦτο δυνατὸν μάλιστα νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ κάλυψις τῶν ἀναγκῶν εἰς τεχνικοὺς συμβούλους

προηγεῖται τῆς διαθέσεως τῶν οἰκονομικῶν καὶ ὑλικῶν μέσων διὰ τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ γνωμάτευσις τοῦ ἰατροῦ προηγεῖται τῆς λήψεως φαρμάκων. Ἄλλως δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἐπιδιώκεται ἡ ὀργάνωσις τοῦ τομέως ἐπὶ ἐπιχειρηματικῶν καὶ ἀνταγωνιστικῶν βάσεων.

Ἀνεφέρθη εἰς τὰ προηγηθέντα ὅτι πρέπει νὰ θεσπισθοῦν περιφερειακῶς διαφοροποιημένα κίνητρα διὰ τὴν προώθησιν τῆς γεωργικῆς ἀναπτύξεως τῶν προβληματικῶν ζωνῶν. Ἡ ἰδία ἀνάγκη προκύπτει καὶ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀναγκαίου διὰ τὴν ἀνάπτυξιν εἰδικευμένου προσωπικοῦ. Πρέπει μάλιστα νὰ τονισθῇ ὅτι τὰ κίνητρα ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ εἶναι τόσον κοινωνικοοικονομικὰ ὅσον καὶ ἐπαγγελματικά. Συναφῶς, μία ὁμὰς μελέτης τοῦ προβλήματος τῆς παρακινήσεως προσωπικοῦ πρὸς συμμετοχὴν εἰς προγράμματα ἀναπτύξεως προβληματικῶν περιοχῶν, συγκληθεῖσα ὑπὸ τοῦ ΟΗΕ εἰς Λευκωσίαν τὸ 1973, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πολλὰ εἴδη κινήτρων πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς ἀναλόγους περιπτώσεις, ὅπως ηὐξημέναι ἀποδοχαί, ἄδειαι μεγαλυτέρας διαρκείας, ἐξασφάλισις συχνῶν ἐπιστημονικῶν ἐπαφῶν μὲ ὑπηρεσιακοὺς παράγοντας καὶ στελέχη ἐρευνητικῶν κέντρων πρὸς προσωπικὴν ἀνταλλαγὴν γνώσεων καὶ πληροφοριῶν, εὐρύτεραι τῶν συνήθων ἁρμοδιότητες καὶ εὐχέρεια εἰς μετακινήσεις, διακριτικὴ μεταχείρισις εἰς τὰς προαγωγάς, ἐξασφάλισις ὑποτροφιῶν, κτλ. Πάντα δὲ ταῦτα διότι εἰς ἀντίθετον περίπτωσιν τόσον ἡ ἀριθμητικὴ ὅσον καὶ ἡ ποιοτικὴ κάλυψις τῶν ἀναγκῶν θὰ εἶναι ἀνεπαρκής, μὲ συνέπειαν τὴν καθυστέρησιν ἢ τὴν ἀποτυχίαν τῶν προγραμμάτων.

Ἀφοῦ ἐξασφαλισθῇ ἡ συμβολὴ προσωπικοῦ εἰδικευμένου εἰς τὰ τεχνικὰ καὶ ὀργανωτικὰ θέματα τῆς γεωργίας, ἀπομένει ἡ διεύρυνσις τοῦ οἰκονομικοῦ δυναμικοῦ τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων διὰ τῆς συνεργασίας τῶν παραγωγῶν. Λόγῳ τοῦ μικροῦ μεγέθους τῶν ἑλληνικῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων, εἶναι βέβαιον ὅτι σημαντικαὶ οἰκονομίαι εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθοῦν δι' ὁριζοντίας καὶ κατακορύφου ὁλοκληρώσεώς των. Ἡ διαπραγματευτικὴ ἰσχὺς τῶν ἀγροτῶν θὰ αὐξηθῇ διὰ τῆς συνεργασίας των, ἐνῶ οἱ ἴδιοι διὰ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐπεξεργασίας καὶ ἐμπορίας τῶν προϊόντων των θὰ δυνηθοῦν νὰ βελτιώσουν σημαντικῶς τὰ οἰκονομικά των ἀποτελέσματα.

Ὁ τρόπος ἀντιμετωπίσεως τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῶν θεμάτων των μέχρι τοῦδε, εἰς ὀλίγας μόνον περιπτώσεις ἔχει προκαλέσει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἑλκύσει τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἀγροτῶν. Ὅμως, ὁ ἀνεπτυγμένος συνεργατισμὸς δύναται νὰ συμβάλῃ θετικῶς καὶ πολυπλεύρως εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῶν ἀναπτυξιακῶν στόχων. Πλὴν τῆς ἀμέσου συμβολῆς του εἰς τὴν αὔξησιν τῶν ἀπαραδέκτως χαμηλῶν γεωργικῶν εἰσοδημάτων, ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ συμβάλῃ ἐμμέσως καὶ οὐσιαστικῶς εἰς τὴν γενικωτέραν ἀναπτυξιακὴν προσπάθειαν. Τὸ ὁμαδικὸν πνεῦμα εἰς τὴν βάσιν ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον συμπλήρωμα διὰ νὰ τελεσφορήσουν αἱ προσπάθειαι τῶν τεχνικῶν συμβούλων, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν συλλογικῆς γνώμης καὶ τελικῶς συμμετοχῆς εἰς τὰς ἐπιχειρουμένας μεταβολὰς καὶ διὰ τὴν ἀνάληψιν πρωτοβουλιῶν μὲ εὐρυτέρους κοινωνικοοικονομικοὺς στόχους. Ἐὰν τὰ μεμονωμένα ἄτομα, τὰ ὁποῖα ἔχουν κοινὰ συμφέροντα, δὲν ἐνστερνισθοῦν τὴν ἰδέαν καὶ δὲν συμμετάσχουν εἰς τὴν ὑλοποίησιν τῶν προγραμμάτων ἀναπτύξεως, οἱαδήποτε προσπάθειαι εἰς ἄλλα ἐπίπεδα οὐδὲν ἀποτέλεσμα θὰ ἀποφέρουν.

ε) σύνοψις καὶ συμπεράσματα

Ἐὰν ὁ συντονισμὸς τῆς τομεακῆς καὶ τῆς περιφερειακῆς ἀναπτύξεως δὲν εἶναι εἰσέτι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ πρακτικοὺς λόγους, ἀντιθέτως εἶναι δυνατὸν νὰ αὐξηθῇ ἡ ἀποτελεσματικότης τῶν κινήτρων περιφερειακῆς ἀναπτύξεως διὰ περιφερειακῆς διαφοροποιήσεως τῶν κινήτρων γεωργικῆς ἀναπτύξεως καὶ διὰ βελτιώσεως τῶν κινήτρων διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν τουρισμόν. Γενικῶς, εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ ὅτι διὰ τὴν ἐπίτευξιν ὀρθολογικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἀνάγκη νὰ τυγχάνουν τῆς αὐτῆς μεταχειρίσεως, ὡς πρὸς τὰ κίνητρα, ὅλοι οἱ τομεῖς τῶν ὑποστηριζομένων ζωνῶν ἢ διαμερισμάτων. Ἄλλως θὰ ἐπικρατῇ τὸ στοιχεῖον τῆς τεχνητῆς προωθήσεως ἀκαταλλήλων πιθανῶς τομέων.

Ἡ γεωργία εἶναι, καὶ μᾶλλον ἐνδείκνυται νὰ παραμείνῃ, βασικὸς τομεὺς δραστηριότητος ὡρισμένων περιοχῶν. Διὰ νὰ δυνηθῇ ὅμως νὰ συμβάλῃ οὐσιαστικῶς εἰς τὴν περιφερειακὴν ἀνάπτυξιν, πρέπει παραλλήλως πρὸς τὴν διαφοροποίησιν τῶν κινήτρων νὰ ἀντιμετωπισθοῦν τὰ ὀργανωτικά της προβλήματα. Τὰ κοινωνικὰ ὀφέλη τὰ ὁποῖα οὕτω θὰ προκύψουν ὑπερκαλύπτουν τὸ ἀναγκαῖον κοινωνικὸν κόστος.